

L.J. Dorsman en P.J. Knegtmans (eds.), **Universiteit, publiek en politiek. Het aanzien van de Nederlandse universiteiten, 1800-2010** (Universiteit en samenleving 10; Hilversum: Verloren, 2012, 159 blz., ISBN 978 90 8704 317 9).

De reeks 'Universiteit en samenleving' is gewijd aan de plaats van de universiteit in de Nederlandse samenleving en aan de wisselende relaties tussen beide in de loop der eeuwen. De reeks beoogt meer te bieden dan een historische analyse van de interactie tussen universiteit en samenleving. De auteurs geven standpunten en reflecteren over mogelijke remedies voor wat mis gaat.

Dit tiende deel buigt zich over de vraag waar heden ten dage het gebrek aan waardering en zelfs minachting vanwege de publieke opinie voor de universiteit uit voortkomt. In de zeventiende eeuw namelijk, genoten de Nederlandse universiteiten hoog aanzien en stonden ze aan de top van de wetenschap. Waarom is in de loop van de achttiende eeuw dit beeld gekanteld en worstelt deze instelling van hoger onderwijs sindsdien met haar imago?

Het is duidelijk dat er een rechtstreeks verband is tussen de politiek-economische situatie van een land en diens inzet voor het hoger onderwijs. De moeizame worsteling van de instellingen voor hoger onderwijs omstreeks 1800 om zich aan te passen aan de veranderde politieke situatie van de Nederlandse Republiek en het Koninkrijk wordt duidelijk beschreven door Martijn van der Burg in "‘Une nation, naturellement si studieuse’". Het aanzien van de Nederlandse universiteiten in de napoleontische tijd' (13-28). Door zich meer en meer naar binnen te keren verloren de Nederlandse universiteiten en illustere scholen internationale wetenschappelijke aansluiting, ook met de 'booming' geleerde genootschappen. De talrijke eigentijdse rapporten hadden vooral betrekking op volgende noodzakelijke hervormingen: staatstoezicht en/of autonomie, taal van het onderwijs, uniformering, schaalvergroting, internationalisering, curricula en kwaliteitsbewaking, maatschappelijk nut. Bij de restauratie in 1814-1815 is voor een middenweg gekozen tussen traditie en vernieuwing die gehandhaafd bleef tot ver in de negentiende eeuw.

Over die opvattingen en inspanningen van de universiteiten en de overheid om het niveau van onderwijs en onderzoek, en dus ook van hun imago, op te krikken in de eerste decennia van Koninkrijk der Nederlanden heeft Leen Dorsman het uitgebreid in "‘Het hart walgt van haar als een boeleerster’". Het aanzien van de Nederlandse universiteiten 1830-1850' (29-48). Achtereenvolgens neemt hij de professoren, de studenten en de overheid

onder de loep en bespreekt hij de pijnpunten en deficiënties. Die hebben alles te maken met verschillende opvattingen over het doel van een universiteit: jongens opleiden tot geleerde burgers of zich toeleggen op de bevordering van de wetenschap. Annelies Noordhof gaat dieper in op de opvatting die de studenten hebben over hun rol en betekenis in de Nederlandse maatschappij, van gesloten corps tot maatschappelijk engagement ('Betrokken, maar neutraal. De landelijke studentenpers en het (zelf)beeld van de Nederlandse studentenmaatschappij in de tweede helft van de negentiende eeuw', 49-66). Twee bijdragen besteden aandacht aan de worsteling van de universiteiten om een (natuur)wetenschappelijke rol van betekenis te spelen (Ab Flipse, "'Geen weelde, maar een offer". Vrije Universiteit, achterban en de natuurwetenschappen, 1880-1955', 67-82; Marijn Hollestelle, 'De academische polymeerwetenschap in Nederland, 1945-2011. Visies op haar nut bij universiteit en industrie', 83-110). De invloed van het geloof kan een rem zijn zoals de geschiedenis van de vroegmoderne universiteiten overvloedig aantoonde. Ook de gereformeerde Vrije Universiteit kampte aanvankelijk met het probleem hoe geloof en wetenschap te verzoenen en hoe de achterban hierbij te betrekken en te overtuigen. De bijdrage over de polymeerwetenschap geeft een goed beeld van de spanningen die binnen de universitaire gemeenschap hebben bestaan, en nog steeds bestaan omtrent de plaats die de industrie in het wetenschappelijk onderzoek kan en moet spelen. Fundamenteel onderzoek versus toegepast onderzoek aan de universiteit: dezelfde discussies als Hollestelle beschrijft zijn nog steeds actueel.

In de bijdrage van Sijbolt Noorda ('Beeldvorming en bestuur van de Nederlandse universiteiten', 111-122) wordt een fundamenteel aspect van de naoorlogse West-Europese universiteiten aangekaart: de problemen die de massa-universiteit of de 'universiteit voor iedereen' met zich meebrengen. Een van die problemen is het verlies aan prestige. Diverse studies over het beeld van de universiteit in de jaren die volgen op de openstelling van de universiteiten voor iedereen wijzen uit dat het beeld dat de universiteit oproept bij de publieke opinie overwegend neutraal (ongeïnteresseerd) als wel negatief is. Slechts de opiniemakers hebben een meer positieve appreciatie voor deze instellingen. Tien jaar later is daar eigenlijk weinig aan veranderd. Nog steeds kampen deze oeroude instellingen met hun imago en is er nauwelijks een emotionele betrokkenheid van de bevolking met deze verstrekkers van hoger wetenschappelijk onderwijs, al de inspanningen van colleges van bestuur en studiebureaus ten spijt (Rogier van der Wal, 'De relatie tussen de Nederlandse universiteiten en de politiek. Een klassieke haat-liefdeverhouding', 145-154). Eigenlijk komt ook de laatste auteur tot die conclusie via een originele maar niet steeds gemakkelijk te volgen invalshoek. Marja Gastelaars beschrijft in welke mate het aanzien en de herkenbaarheid van de universiteit (*in casu* die van Utrecht) gereflecteerd wordt door haar gebouwen ('De vele verschijningsvormen van academische inter-directedness. De gebouwen van een universiteit', 123-144). Haar conclusie is duidelijk: 'De Universiteit ziet er niet als een universiteit'; gebouwen doen dus op zichzelf weinig voor de institutionele herkenbaarheid van de universiteiten (142). Jammer dat de auteur in haar conclusies niet naar het verleden en het buitenland is gaan kijken. In de negentiende eeuw verrezen overal

in Europa monumentale universitaire gebouwen, meestal op prominente plaatsen. Samen met de politieke paleizen (parlementen) en de gerechtshoven vertegenwoordigden zij de pijlers van de natiestaten: democratie, gerechtigheid en kennis. Een indrukwekkend voorbeeld is Helsinki waar echter niet het gerechtshof maar de lutherse kerk, het parlement en de universiteit het centrale plein domineren.

Dat de auteurs er in geslaagd zijn om een haarscherpe maar ook genuanceerde analyse te maken van het al dan niet positieve zelfbeeld dat professoren en studenten van hun universiteit hadden en van het dikwijls negatieve beeld dat bij de overheid en de publieke opinie leefde, is zeker te danken aan het feit dat de auteurs de bronnen uitvoerig hebben laten spreken. De lectuur van de diverse bijdragen zal bij de lezer regelmatig een déjà-vu-gevoel oproepen evenals de reflectie dat er niets nieuws onder de zon is. Deze bundel helpt om de huidige gecompliceerde relatie tussen universiteit en samenleving beter te begrijpen en om meer kritisch en genuanceerd te oordelen over het vallen en opstaan van deze eeuwenoude instellingen voor hoger onderwijs. Steeds werden en worden ze geconfronteerd met een wisselwerking tussen vrijheid en verantwoordelijkheid, tussen financiële betrokkenheid en morele verplichting, tussen democratische openheid en wetenschappelijke prestatie. Geen enkele universiteit kan zich onttrekken aan deze 'wisselwerking'; uiteindelijk zal elke universiteit haar relatieve vrijheid binnen de samenleving steeds opnieuw moeten legitimeren (82).

Hilde De Ridder-Symoens, Gent